

Rozhovor s Leošem Štefkou – bývalým vedoucím SCHKO Moravský kras

Martin Dušek

Jako vedoucí Správy CHKO Moravský kras jste působil v letech 1980–2020, tedy skoro neuvěřitelných 40 let. Co se za tu dobu v Moravském krasu, ale i v celé ochraně přírody podle Vás nejvíce změnilo?

Na Správě chráněné krajinné oblasti Moravský kras jsem prožil 40 let v letech 1980 až 2020. Chráněná krajinná oblast byla vyhlášena v roce 1956 a správa CHKO vznikla až o 20 let později v roce 1977. V prvních letech bylo důležité vysvětlit, že v území vzniklo odborné pracoviště ochrany přírody. Podle tehdy platného zákona o ochraně přírody č. 40/1956 Sb. byly správy CHKO odbornými pracovišti bez přímých pravomocí. Vysvětlovali jsme, že se nejedná o pracoviště, které má za cíl ztěžovat život místním obyvatelům, hospodářům i turistům, ale o pracoviště usilující o sladění zájmů ochrany přírody s regionem. Znamenalo to být v úzkém kontaktu s místními, vysvětlovat a přesvědčovat, že určitá opatření jsou důležitá jak z pohledu ochrany přírody, tak budoucnosti regionu.

Původním zaměřením jste vystudovaný botanik, ale jako šéf správy CHKO jste jistě musel řešit průřezově celou agendu. Který obor pro Vás byl nejnáročnější?

Do krasu jsem přišel téměř neznalý území i složitých vazeb krasového povrchu s podzemím. Ve veřejnosti nepřístupné jeskyni jsem do té doby nebyl. Šíře úkolů, které správa CHKO řešila, mne nasměřovala do dalších oborů, jako lesnictví, zemědělství, ochrana vod, nerostné suroviny, rekreace a cestovní ruch a další. Mnoho z toho pro mne bylo výzvou a nezbytností učit se nové věci. Velkou pozornost jsem věnoval komunikaci s místní samosprávou.

Botanika spočívala v krátkých exkurzích do terénu, zpravidla ještě ve spojení s jiným úkolem. Z počátku asi nejnáročnější bylo zvýšení odbornosti pracoviště. Ve skupině, která přišla ze Správy jeskyní, byli i tři pracovníci, kteří se do té doby zabývali profesionálním speleologickým průzkumem a objevováním nových jeskyní.

Leoš Štefka.

Z hlediska ochrany přírody bylo důležitější jejich přesměrování na dozor a odbornou spolupráci s desítkami amatérských speleologů. K důležitým úkolům patřilo i budování bezpečných uzávěr nepřístupných jeskyní.

Dnes je správa CHKO obsazena základními profesemi k fungování jak na úseku výkonu státní správy, tak i při spolupráci s dalšími úřady a odbornými pracovišti. V krasu je to o to složitější, že máme i několik pater pod zemí.

Co se podle Vás za dlouhou dobu Vašeho působení v čele správy nejvíce povedlo?

První výzvou bylo vyloučení motorové dopravy ze 13 km veřejných komunikací v Pustém a Suchém žlebu v dnešní NPR Vývěry Punkvy. Pěší procházka ze Skalního mlýna k Punkevním jeskyním znamenala neustálé usakování před autobusy a osobními automobily. V zimě byly na komunikaci sypány tuny soli. Při jednání o vyloučení motorové dopravy z Pustého žlebu jsme narazili na zásadní nesouhlas provozovatele přístupných jeskyní. Obávali se snížení návštěvnosti. Obce měly obavu z převedení dopravy ze Suchého žlebu do

vesnic a tím zhoršení prostředí pro místní obyvatele. Hledali jsme řešení. Kompromisem mezi ochranou přírody a požadavky provozovatele jeskyní a obcemi bylo zavedení organizované dopravy. V roce 1993 tak byl uzavřen Pustý žleb a mezi Skalním mlýnem a Punkevním jeskyním zahájily provoz silniční vláčky. Stavba lanovky z areálu propasti Macocha k Punkevním jeskyním umožnila v roce 1995 uzavření Suchého žlebu. Vyloučení dopravy ze 13 km silnic a jejich vyřazení ze sítě veřejných komunikací trvalo deset let. Když chyběly odborné argumenty, nahradily je vstupy politiků, interpelace v parlamentu, účelově zaměřené pořady v televizi a útoky v tisku. Lanovka dlouhá 300 m byla označena za drastický zásah do rezervace. V interpelacích v parlamentu byla správa CHKO dokonce označena za možného spoluvinníka trestného činu poškozování přírody. Stavbu lanovky doprovodil pokus o její poškození umístěním výbušniny v její strojovně. Několik dnů před zahájením provozu zazněla informace o riziku vibrací lanovky a možném pádu sedimentů a kamenů do Dómu zkázy v Punkevních jeskyních. Měření toto nebezpečí vyvrátilo. Šetření České inspekce životního prostředí potvrdilo oprávněnost vyloučení dopravy z rezervace i správný postup orgánů ochrany přírody. Motorová vozidla nyní zůstávají na parkovištích mimo rezervaci, turisté využívají náhradní dopravu nebo se pohybují pěšky.

Magnetem, který přitahuje zájem turistů, jsou bezpochyby veřejnosti přístupné jeskyně. Způsob a rozsah jejich využívání byl v osmdesátých letech varující, a bylo proto nezbytné usměrnění jejich využití. Pokud turista nepřišel na Punkevní jeskyně hned na začátku provozní doby, musel často čekat i hodiny na vstup do jeskyně. Na začátku provozní doby pracovníci Správy jeskyní zapnuli světla a vypínali je až po odchodu posledního návštěvníka. Jeskyně v hlavní sezóně procházel téměř nepřetržitý průvod turistů. Mnozí výklad průvodce neslyšeli a bez dozoru měli čas na získání suvenýrů v podobě ulomených krápníků. A pokud se jednalo o nějaký významný útvar, náhrada spočívala v plastové náhradě. Například v Balcarce je takto nahrazen i symbol této jeskyně „Handžár“. Dokonce i pracovníci provozu jeskyní publikovali varovné informace. Dr. Štelcl v roce 1992 uvedl,

že v Kateřinské jeskyni je poškozeno více než 10 000 brček a malých stalaktitů. Přesvětlení jeskyní mělo za následek rozvoj lampenflóry. Pro Punkevní jeskyně Dr. Štelcl v roce 1990 publikoval, že lampenflórou je pokryto 20 % plochy jeskyně a místy téměř 60 % krápníků. Po přijetí zákona č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, Správa CHKO Moravský kras upravila provozní podmínky, například maximální počty turistů v jedné skupině a ve větších skupinách dva průvodci. Mezi skupinami byl stanoven interval a povinnost vypínat světla po průchodu turistů. Čas potvrdil, že již nedocházelo k poškození výzdoby a zásadně se omezil rozvoj lampenflóry.

V souvislosti se vznikem Správy jeskyní ČR v roce 2006 se nám podařilo prosadit, že tato organizace bude provozovat pouze veřejnosti přístupné jeskyně a AOPK ČR – správy CHKO budou mít v gesci jeskyně veřejnosti nepřístupné. Krasová krajina povrchu a podzemí je jeden navzájem propojený systém a roztržení gesce do dvou organizací by bylo koncepční chybou.

Pod zemědělsky využívanými krasovými plošinami se nachází významné části jeskynních systémů, včetně 50 km dlouhého systému Amatérské jeskyně. Rozbory skapových vod na přelomu 70. a 80. let signalizovaly průniky hnojiv a reziduí pesticidů do jeskyní. První etapa zatravnění se uskutečnila na Ostrovské krasové plošině již v 80. letech minulého století. Přesné zmapování průběhu jeskyní umožnilo správě CHKO vymezit při novém vyhlášení CHKO v roce 2019 i novou zonaci. Nejprísněji chráněná I. zóna se zákazem hnojení byla vymezena i na intenzivně obhospodařované orné půdě, pod kterou se nachází jeskyně. Návazně bylo v letech 2020 a 2021 zatravněno dalších více než 200 ha orné půdy. Napomohla i náhrada újmy za omezení z důvodu ochrany přírody. Museli jsme počkat dlouhou dobu, než se prokázalo, že zatravnění pozemků nad jeskyněmi zásadně zlepšilo kvalitu skapových vod. Nejdříve se zlepšila kvalita vody pod pozemky zatravněnými před dvaceti lety. Voda v jeskyních pod pozemky zatravněnými v letech 2020 a 2021 je stále silně znečištěna.

Důležitým úkolem pracoviště ochrany přírody je komunikace s místními obyvateli, samosprávou, podnikateli i turisty. Při posledním snížení počtu pracovníků správy CHKO odešel garant práce s veřejností. Náhradou je návštěvnické středisko dům přírody Moravského krasu postavený v roce 2015. Od původní dohody, že AOPK postaví Dům přírody včetně informačního střediska a nového sociálního zařízení u Macochy a provoz zajistí Správa jeskyní, jeskyňáři odstoupili.

Správa CHKO se proto stala iniciátorem založení společnosti Dům přírody Moravského krasu, o.p.s., která dnes toto středisko provozuje. S návštěvností přes 30 000 osob je největším a nejnavštěvovanějším domem přírody v ČR.

Původní výnos o zřízení CHKO Moravský kras z roku 1956 v mnohém nedostačoval. V některých místech, vzhledem ke slovnímu popisu, nebyla zřejmá hranice. Chyběly přesnější bližší ochranné podmínky s ohledem na specifika krasového území. Původní třístupňovou zonaci nahradila vhodnější čtyřstupňová. Výměra chráněného území se mírně zvětšila o blízká cenná území, např. PR Zadní Hády a ponorové oblasti se závrtu u Sloupu. Naopak z chráněného území byly vyjmuty např. smrkové monokultury u Ostrova u Macochy nebo zastavěná území některých obcí.

Logicky se po výctu nesporných úspěchů nabízí otázka, co naopak zůstává jako výzva pro Vaše následovníky?

Je toho mnoho. Důležité je zejména zlepšení kvality vod, která v ponorech mizí do podzemí. Ponory se zpravidla nachází v blízkosti obcí a splaškové vody z nich tak mají blízko do jeskyní. Tam, kde čistírny chybí, je třeba usilovat o jejich vybudování. Tam, kde do čistíren vede jednotná kanalizace, je třeba budovat kanalizace oddílné. Na severu krasu je důležitost úkolu podtržena zapsáním systému podzemí Punkvy mezi lokality Ramsarské úmluvy.

Důležitá je i otevřená spolupráce se zastupitelstvy krasových obcí a jejich obyvateli.

Moravský kras je znám díky jeskyním, ale i živá příroda je zde unikátní. Co považujete za její největší fenomény?

Na to, jak je Moravský kras malé území, je zde velká pestrost biotopů a tím i pestrost druhová. Jen velkých motýlů z krasu známe 880 druhů, což je 73 % fauny těchto motýlů v ČR. Svět podzemí hostí unikátní faunu troglobiontů. Druhově nejbohatší v ČR je výskyt netopýrů a vrápenců. Sever i jih krasu jsou botanicky významná území s extrémně teplomilných a chladnomilných horských druhů. Na jihu koniklec velkokvětý, hadinec nachový, kosatec nízký aj. Mnoho druhů zde má svoji severní hranici rozšíření. A opačně, severněji v chladných žlebech vyrůstá na své jediné lokalitě v ČR kruhatka Matthiolova, vzácný jelení jazyk celolistý aj.

Co podle Vás nejvíce Moravský kras ohrožuje? Jsou zde nějaké znepokojující trendy?

V posledních letech byly investovány značné finanční prostředky do čištění splaškových vod.

Sledování kvality vod před krasovými ponory je však stále znepokojivé.

Moravský kras je i turistický magnet. Zkušenosti z jiných oblastí ukazují, že overturismus je pro citlivou krasovou oblast a zejména pro podzemní svět rizikem. Varující je pro mne zejména obrat „zlatý důl“ ve spojení s Moravským krasem.

Na závěr jedna osobnější otázka. Rád se věnujete cestování a poznávání přírody jiných zemí. Jaký byl Váš největší zážitek napříč světadíly?

Když v Botswaně a Namibii nedaleko vás loví levhart, kolem se prochází lvi a hyeny, velká stáda slonů a cestu vám blokuje stádo buvolů, je to nezapomenutelné. Na ostrově Flores v jeskyni, kde byl nalezen hobit *Homo floresiensis*, jsem si připomenul historii Moravského krasu. Při všech cestách v Africe, Indonésii i Střední Americe bylo inspirující setkávání s místními lidmi. To mne podnítilo k zapojení se do mnohaleté spolupráce s BlueLand, z.s., při organizaci benefičních koncertů v Býčí skále na podporu školy v Kargyaku, nejvýše položené vesnici v Malém Tibetu. Již dvě desítky let zasílám pravidelný měsíční příspěvek spolku Světlo pro svět, z.s., na léčení onemocnění očí v Africe. Poznání z cest se tak alespoň v malém snažím vracet těm, kteří naši pomoc potřebují. ■

RNDr. Leoš Štefka

- Již na základní škole ho přivedl k zájmu o přírodu učitel přírodopisu. V něm pokračoval i na gymnáziu, kdy zpracoval svoji první práci o chráněných rostlinách. V roce 1977 absolvoval přírodovědeckou fakultu UJEP (dnešní Masarykova univerzita) v Brně, obor odborná biologie se zaměřením na botaniku.
- Na tehdejší Krajské středisko státní památkové péče nastoupil jako botanik, odkud v září 1980 přešel do Blanska na Správu CHKO Moravský kras jako její vedoucí. V té době byl nejmladším vedoucím správy CHKO v České republice. Když z této pozice po 40 letech odešel do důchodu, byl nejdéle sloužícím vedoucím správy CHKO v ČR.
- Tématům ochrany přírody a životního prostředí se věnoval následně i na obci v Hradci nad Svitavou, kde v letech 2018 až 2026 působil jako místostarosta.